

Chińska droga do rozwiniętej gospodarki ma swoją bogatą i złożoną historię. Na krótkiej ścieżce czasu kreśli się ją zazwyczaj od otwarcia na globalizację i sprzęgniętych z nią liberalnych reform gospodarczych Deng Xiaopinga. Jego słynne zdanie: „Nieważne, czy kot jest czarny czy biały. Ważne, aby łowił myszy” – to zaiste kwintesencja pragmatyzmu, który przyswiewca chińskim reformom rynkowym minionych czterech dekad.

Historia kołem się toczy

Na ścieżce jeszcze krótszej to zmiana narracji za rządów Xi Jinpinga, chińskiego przywódcy od 2012 roku. O ile Deng zalecał pokorę i orientację przede wszystkim wewnętrzną, mówiąc jeszcze w 1990 roku: „ukrywaj swoją siłę i czekaj na swój czas”, o tyle Xi sądzi, że już tego czasu doczekał i lansuje „chińskie marzenie” oraz ekonomiczną i polityczną ekspansję zewnętrzną, gdy powiada: „Socjalizm z chińską charakterystyką proponuje nową opcję dla innych krajów i narodów, które chcą przyspieszyć swój rozwój przy jednoczesnym zachowaniu niezależności, oraz oferuje chińską mądrość i chińskie podejście do rozwiązywania problemów stojących przed ludzkością”. I już zupełnie jednoznacznie: „Czas, abyśmy zajęli centralne miejsce na świecie i wnieśli większy wkład w rozwój ludzkości”.

Na bardzo długiej ścieżce przeszłości różnie to bywało; raz Chiny były bliżej państw bardziej rozwiniętych, czasami nawet przodując na świecie, kiedy indziej znacznie od nich się oddalały, włókać się w ogonie. Nie sięgając już do czasów antycznych – wysoko rozwiniętej cywilizacji w epoce Konfucjusza – często przytacza się casus wielkich morskich wypraw admirała Zheng He, który 600 lat temu docierał do Arabii i wschodnich wybrzeży Afryki. Nie poszła za tym ekspansja na wzór tej, którą pociągnęły za sobą podróże Kolumba do Ameryki, lecz nigdy niewyjaśnione do końca wycofanie się z tych eskapad. Najprawdopodobniej było to wymuszone koniecznością skoncentrowania się na ogromie problemów wewnętrznych, a nie jakąś dziwną fobią ówczesnego cesarza Państwa Środka. Dzisiaj Chiny znowu są tam obecne i nic nie wskazuje, by miały zamiar się wycofywać; wręcz odwrotnie. Ale w światowej polityce są tacy, którzy byliby zadowoleni, gdyby spiętrzenie wewnętrznych trudności Chin skłoniło je i tym razem do zwinięcia żagli. Nie skłoni, gdyż po to je tym razem rozwijają, aby penetrując inne części świata, łatwiej pokonywać trudności odczuwane u siebie.

W końcu XVI i w XVII wieku niektóre wybitne umysły europejskie były pełne uznania dla chińskich osiągnięć, traktując je jako przejaw wyższego poziomu rozwoju. Gottfried Leibniz, niemiecki filozof i matematyk, uważał, że w sferze nauk ścisłych Zachód jest mocno wyszorowany do przodu, Chińczycy zaś przewyższali Europejczyków w „praktycznej filozofii”, w sposobie zorganizowania społeczeństwa, w którym „prawa są pięknie ukierunkowane na jak największy spokój i porządek”. Leibniz, który czerpał wiedzę o Chinach od powracających stamtąd katolickich misjona-

Wejście smoka – otwarcie na Chiny czy sinofobia?

PIOTR GUZIK

GRZEGORZ W. KOŁODKO

Gdy kapitał duński albo niemiecki dopływa na Słowację albo do Polski, są to pożądane bezpośrednie inwestycje zagraniczne, a gdy kapitał chiński dopływa do Hiszpanii albo Szwecji, jest to „wykupywanie europejskich firm”? – pyta ekonomista.

rzy, żyjąc w Niemczech doświadczanych wojną trzydziestoletnią, chciał, aby to chińscy misjonarze przyjeżdżali do Europy, i marzył o tym, aby powstawała globalna kultura jednocząca w sobie co najlepsze z Chin i Europy.

Półtora wieku później Wolter, wielki filozof i pisarz epoki oświecenia, z estymą pisał o Chinach. Z pewnością skłaniało go do tego tło w postaci kryzysów i chaosu panującego w przedrewolucyjnej Francji. Gdy w 1764 roku skonstruował: „Ich imperium jest czymś najlepszym, co świat kiedykolwiek widział”, zapewne spotykał się z podobnymi krytycznymi reakcjami jak współcześni apologety chińskiej złożonej rzeczywistości. Wolter nawet tworzył poematy o cesarzu Qianlong, którego postrzegał jako filozofa-króla na modłę Platona. Dla odróżnienia współczesny mu Monteskiusz traktował Chiny jako „despotyczny ustrój, napędzany strachem”. Niektórzy sinosceptycy zgodziliby się z nim zapewne i dzisiaj.

Trudno to w uwierzyć, ale 200 lat temu Chiny wytwarzały około 32 proc. światowej produkcji. Łatwiej to jednak zrozumieć, gdy uświadomimy sobie, że wtedy zamieszkiwało je relatywnie więcej niż obecnie ludności; około 38 proc. całej globalnej populacji. Było ich ponadtrzykrotnie więcej niż Europejczyków; odpowiednio 381 i 122 miliony. Potem nastąpił okres zastoju i regresu. Podczas gdy wpięć w Europie, a później Ameryce Północnej nabrały rozpędu w wyniku

kolejnych rewolucji przemysłowych, Chiny pograżyły się – nie bez pomocy niektórych państw-mocarstw zachodniej Europy – w stagnacji. Na przełomie wieków XIX i XX była to gospodarka na wpół skolonizowana. Tamto „stulecie narodowego upokorzenia” jest dziś często przypominane. Wie o nim każdy uczeń już w szkole podstawowej, aby tym bardziej być dumny ze współczesnych osiągnięć swej ojczyzny i pragnąć czegoś na miarę chińskiego marzenia wieku już XXI.

Wzloty i upadki

Historia nigdy dokładnie się nie powtarza, ale bywa, że współcześni nie mogą nie mieć skojarzeń z przeszłością. Chińczyków już kiedyś się bano, a dokładniej: w napływie ksenofobii straszono nimi. Niechlubnie w historii zarówno Ameryki Północnej, jak i Europy zapisał się końcowy okres XIX wieku, czas „żółtego niebezpieczeństwa” (Yellow Peril). W istocie był to antyzjatycki rasizm, kiedy to przybywcami stamtąd straszono ludność miejscową i uciekano się do haniebnych rasistowskich praktyk, niekiedy w głorii prawa wyższej, oczywiście, amerykańskiej i europejskiej cywilizacji. W USA w 1882 roku przyjęto „Chinese Exclusion Act”, który został uchylony w 1943 roku, a Senat zechciał za to przeprosić dopiero w roku 2011. Gdyby tak wtedy nie zrobił, z pewnością nie uczyniłby tego obecnie, przy republikańskiej większości. W Europie

natomiast pod koniec XIX wieku kaiser Niemiec Wilhelm II podsycił nienawiść do Chińczyków, strasząc wizją najazdu ich hord. W tym też celu wysłał swemu dalekiemu kuzynowi, carowi Rosji Aleksandrowi III, malunek przedstawiający chińskiego smoka depczącego chrześcijańską Europę. Powielony rysunek robił dużą karierę, podobnie jak współcześnie niektóre szowinistyczne i rasistowskie memy.

Niemocność dołączenia do twórczego i rozwojowego nurtu rewolucji przemysłowych XIX wieku i wstrząsy społeczne oraz militarne pierwszej połowy XX wieku doprowadziły do tego, że Chiny przez kilka pokoleń nie były w stanie wyrwać się z systemowej – ekonomicznej i politycznej – zapaści. Ich PKB w połowie XX wieku, kiedy to powstała Chińska Republika Ludowa z Komunistyczną Partią Chin na czele, stanowił nie więcej niż marne 2 proc. światowej produkcji. Upadek w postaci drastycznego zjechań w dół w ciągu zaledwie 130 lat z sytuacji, w której kraj ten wytwarzał jedną trzecią produkcji globu, do stanu, kiedy była to jej zaledwie jedna pięćdziesiąta, zważywszy dodatkowo na ogrom ludności, której to dotknęło, był procesem niebywałym w dziejach.

Teraz, licząc parytetem siły nabywczej, PKB Chin to znowu około 20 proc. produkcji świata. Z czasem będzie jeszcze więcej; kiedyś znowu ponad 30 proc., jak dwa wieki temu. Ma to swoje oczywiste uwarunkowania i mniej oczywiste

implikacje. To dzięki tzw. chinizmowi, hybrydowemu systemowi politycznemu i gospodarczemu, udało się uzyskać taki postęp. Jest to wszakże opłacone olbrzymim kosztem i negatywnymi konsekwencjami, których sama w sobie wartość PKB nie pokazuje. W szczególności dotkliwe są straty ekologiczne w postaci niszczenia środowiska naturalnego oraz ogromna skala nierówności dochodowych. Te dwa obszary – obok kwestii zapewnienia równowagi gospodarczej, zwłaszcza w odniesieniu do finansów i handlu – stanowią największe wyzwania stojące przed polityką gospodarczą w następnych dekadach. Poprawa sytuacji w odniesieniu do środowiska oraz niwelowanie różnic dochodowych i majątkowych to ważniejsze zagadnienia niż nieustanna maksymalizacja tempa tradycyjnie rozumianego wzrostu gospodarczego.

Pragmatyczna koegzystencja

Trudne czasy wymagają uwagi i spokoju, a nie bezmyślności i ekscytacji. Niektórzy zachodni politycy, nie pojmując obiektywnego imperatywu pragmatycznej koegzystencji z Chinami, radykalnie się od nich odwrócili. Daje to o sobie znać zdecydowanie wyraźniej w Stanach Zjednoczonych niż w Unii Europejskiej. Teraz, w obliczu własnej bezsilności, tracą rozsądek. O ile w polityce nie da się do końca uniknąć szaleńców

i głupców, których trzeba poskramiać i eliminować z życia publicznego, o tyle do najwyższego stopnia niepokojące są wypowiedzi wysokiej rangi polityków i wpływowych doradców rządowych. Od nich oczekujemy fachowości i odpowiedzialności, jeśli zaś kierują się jakże częstym w polityce cynizmem, trzeba to w dyskusji obnażyć i przeciwstawić się temu.

Gdy fachowiec tej rangi co Peter Navarro, wysłuchiwany przez prezydenta Trumpa doradca ekonomiczny, powiada: „Jestem głęboko przekonany – i myślę, że głęboko przekonani są Amerykanie – że Chiny wyrządziły nam ogromne szkody liczone w bilionach dolarów i w związku z tym powinna być jakaś forma rekompensaty (...). Komunistyczna Partia Chin wypuściła w świat wirusa, który w ciągu dwóch miesięcy nas sparaliżował” – to jest już groźne. Może bardziej zasadne byłoby wystąpienie Chin wobec Zachodu, zwłaszcza Brytyjczyków, o odszkodowania za gigantyczne straty faktycznie spowodowane przez nich wojnami opiumowymi? W połowie XIX wieku wyniszczano na wpół skolonizowaną chińską ludność, zmuszając ją do kupowania trucizny uprawianej przez biednych chłopów z w pełni skolonizowanych Indii. Tylko czekać, aż ktoś się o to upomni... A może Europa Środkowo-Wschodnia upomni się o zrefinansowanie szkód, jakie w czasie posocjalistycznej transformacji przyniósł jej forsowany przez Waszyngton „konsensus”? A przy okazji państwa zachodniej Afryki mogą zażądać rekompensat za niepowetowane straty, jakie poniosły swego czasu wskutek dewastującego je niewolnictwa, które z kolei było jedną z form pierwotnej akumulacji kapitału w Ameryce Północnej.

Gdy technokratka tej klasy co Margrethe Vestager – wydawałoby się, jeden z najbardziej kompetentnych komisarzy Komisji Europejskiej – przestrzega przed zagrożeniem wykupu europejskich firm wpędzonych w kłopoty finansowe wskutek pandemii Covid-19, to musi to dziwić i niepokoić. Czyżby Yellow Peril 2.0?

Jeśli do przedsiębiorców nieradzących sobie z kryzysem, nawet przy hojnej publicznej pomocy rządów i Komisji Europejskiej, zapuka chiński inwestor, to należy negocjować z nim i wchodzić we wspólne układy, a nie zatrząskiwac drzwi. Jeśli nawet Chińczycy przejmą w całości pewne firmy i na szerszą skalę będą penetrowali interesujące ich branże, to przecież będzie to dopływ świeżego kapitału, którego w obliczu kryzysu nie starcza. Często związane to będzie z transferem nowoczesnych technologii, których w Chinach jest coraz więcej, a także z dostępem na coraz większą skalę do rynku chińskiego i na rynki trzecie. Gros bowiem takich inwestycji ukierunkowanych jest na produkcję eksportową. Gdy kapitał duński albo niemiecki dopływa na Słowację albo do Polski, są to pożądane bezpośrednie inwestycje zagraniczne, a gdy kapitał chiński dopływa do Hiszpanii albo Szwecji, jest to „wykupywanie europejskich firm”? To, czego nam potrzeba, to jeszcze więcej niż dotychczas kulturowego, gospodarczego i politycznego otwarcia na świat, a nie kolejnych fobii i szerszenia się nacjonalizmów. /©

Autor jest profesorem ekonomii, byłym wicepremierem i ministrem finansów, wykładowcą Akademii Leona Koźmińskiego